

Стефан ЛАЗАРЕВСКИ

ШУМАРСТВОТО ВО ДОЛГОРОЧНАТА ПРОГРАМА ЗА ЕКОНОМСКА СТАБИЛИЗАЦИЈА

Донесувањето на Долгорочната програма за економска стабилизација е резултат на сестраното проучување и деталната оценка на сегашните состојби во развојот на општествено-економските односи, материјалниот развој, како и на меѓународните економски и политички прилики и односи.

Со долгорочната програма за економска стабилизација се утврдени определувања да се остварат квалитативни промени во ефикасноста на стопанисувањето, унапредувањето на продуктивноста на трудот и општествената организираност во целина и да се постигне значително поголемо и потрајно вклучување во меѓународната поделба на трудот.

Програмата утврдува нужност и обврска, економските критериуми и почитувањето на дејствувањето на објективните економски законитости да мора да станат основни рамки на функционирањето на системот и практичното однесување на сите општествени субјекти.

Остварувањето на програмата бара од секој стопански и општествен субјект дополнителни усилби за подобра самоуправни организираност, за јакнење на општествената одговорност, за елиминирање на нереалните оценки за можностите и потребите за јакнење на финансиските прашања, за јасни програмски и развојни насоки потпрени пред сè врз сознанието дека не може и не смее да се живее над можностите што се резултат на трудот. Долгорочната програма за економска стабилизација, пред сè е заснована врз политиката на потпирање врз сопствените сили. Оваа политика претпоставува способност на самоуправното општество, развојот да го засновува врз подобро користење на сите расположиви фактори на економскиот и општествениот развој. Потпирањето врз сопствени сили, едновременно овозможува и бара што пошироко и поефикасно вклучување во меѓународната поделба на трудот. Оттаму претпоставката дека за остварување

на ваквата програма е потребна најширока мобилизација на организираниите социјалистички субјективни сили за решавање на противречностите во нашиот материјален развој и во развојот на социјалистичките општествено-економски односи. Потпирањето врз сопствените сили подразбира и сестрано штедење и самооткажување и најголем степен на одговорност, мобилност и организирање во остварувањето на Програмата.

Остварувањето на Програмата подразбира организирана и синхронизирана работа на сите субјекти и нашето социјалистичко општество. Таа бара сите субјекти да изработат свои планови, во кои, во сообразност со своите задачи и одговорности за остварувањето на програмата, ќе вградат конкретни задачи и активности во кои треба да се одрази и нивната специфична улога.

Шумарството, како дел од севкупното стопанство, има свое место и значење во остварувањето на политиката на економска стабилизација. Состојбите во шумарството се рефлектираат мошне широко врз севкупниот стопански и општествен живот во земјата. Ова се огледува во непосредните и посредните користи што ги даваат шумите.

Непосредните користи од шумите се во производството на дрвна маса, како главен шумски производ, и на лековити и ароматични растенија, шумски плодови и други производи на шумите и шумските земјишта, како второстепенни шумски производи. Сите овие производи се од посебен интерес за индустријата, градежништвото, занаетчиството, енергетиката, исхраната и за други потреби на човекот.

Посредните користи се огледуваат во општокорисните функции што ги имаат шумите. Овие се од мошне широк општествен интерес и се рефлектираат посредно во сите пори на стопанскиот и општествениот живот. До колку стопанството и општеството во целина се поразвиени, до толку овие функции на шумите се позначајни и повредни и, всушност, имаат неocenлива вредност. Нивниот значаен одраз е во заштитата на земјиштето од ерозија и порои, заштитата од поплави, регулирање на режимот на водите, одржување и подобрување на климатските услови, заштита на здравјето, заштита и подобрување воопшто на човековата средина, одбранбен бедем на земјата итн.

Поради овие карактеристики, согласно со уставните одредби, шумите се добра од општ интерес, кои уживаат посебна заштита и се користат под услови и на начин што се пропишани со Закон.

За да се согледаат задачите и активностите за натамошниот развој на шумарството во сообразност со политиката за економска стабилизација, нужно е да се направи кус осврт на состојбите на шумскиот фонд и состојбите и проблемите во стопанисувањето со него.

Според новиот попис на шумскиот фонд извршен во 1979 година, во нашата република вкупната површина под шуми изнесува 906.000 ха, вкупната дрвна маса 74,3 мил. m³ и вкупниот

годишен прираст околу 1,8 мил. m³. Во ова општествените шуми се застапени со 91,6% по површина, 90,2% по дрвна маса и 92,392,3⁰/₁₀₀ по годишен прираст.

Високите шуми, како повредна категорија, се застапени со 29,8% (244.000 ха) по површина, 63,8% (44,5 мил. m³) по дрвна маса и 51,2% (857.000 m³) по прираст, додека многу подголема е застапеноста по површина на нискостеблените шуми со слаба продуктивност и неквалитетна дрвна маса (70,2% по површина, 35,2% по дрвна маса и 48,8% по прираст).

Составот на шумскиот фонд по видови дрвја го чинат, главно, лисјарски видови, при што најголема е застапеноста на буката и дабот, а иглолисните видови се застапени мошне малку — околу 5%. Продуктивноста на дрвна маса по единица површина е мошне мала, изнесува околу 84 m³/ха, што е за 40 индексни поени од југословенскиот просек.

Општо земено, шумскиот фонд во СР Македонија се карактеризира со релативно слаба стопанска основа, како резултат на неповолната структура на шумата по зачуваност, стопанска форма, видови дрвја, дрвна резерва и прираст, а земјишните потенцијали се недоволно искористени.

Во СР Македонија, околу 13% од вкупната површина, или околу 340.000 ха, зафаќаат долини, кои поради деградираноста имаат мошне слаба или скоро никаква продукција и претставуваат постојана опасност од ерозија.

Познато е дека поради ридско-планинскиот карактер на нашата република, како и поради големата застапеност на оголени терени и деградиран шумски фонд на стрмни земјишта, лесно ерозивни геолошки подлоги и пороен карактер на врнежите, над 70% од територијата на СР Македонија е зафатена со ерозија, од која околу 50% со силни ерозивни процеси.

Стопанисувањето со шумите во општествена сопственост во нашата република, како резултат на законската регулатива, последниве десет години се врши исклучиво врз база на одобрени шумско-стопански основи со важност од 10 години. Во основите се настојува да се вградуваат поставките на утврдената политика за стопанисување со шумите со Долгорочната програма за развој на шумарството во СР Македонија за периодот 1971—1990 година, како и на среднорочните планови за општествен развој на Републиката. Од вкупната површина на општествени шуми заклучно со 1982 година, со шумскостопански основи е опфатено околу 92%, што е задоволително со оглед дека преостанатиот дел претставуваат деградирани шуми и шикари, кои претежно не претставуваат комплесни целини.

Користењето на шумскиот фонд, како и неговата обнова и одгледување се вршат во рамките на предвидувањата на шумско-стопанските односи, со што се создават предуслови за постигнување на поставените цели за зачувување и подобрување на шумите, за обезбедување трајност и постојано зголемување на прирастот и приносот, како и за зачувување и подобрување на општокорисните функции на шумите.

Според утврдувањата на шумскостопанските основи, годишниот обем за сеча на дрвна маса во општествените шуми изнесува околу 1,27 мил. m^3 бруто дрвна маса, што претставува интензитет на сеча од 1,55 $m^3/ха$ или 1,85% од вкупната дрвна маса.

Утврдениот годишен обем за сеча во однос на годишниот прираст на дрвна маса е помал за околу 24%, или за 0,50 $m^3/ха$.

Со сечите кои се извршуваат во нашата република не се зафаќа исцело утврдениот годишен обем за сеча. Во последните пет години сечите просечно годишно изнесуваат околу 760.000 m^3 , што претставува околу 60% од утврдениот можен обем за сеча, а околу 45,5% од годишниот прираст. Ова укажува на недоволното користење на шумскиот фонд.

Изработката на посечената дрвна маса во шумски сортименти во последните пет години не задоволува. Просечното годишно производство на индустриско техничко дрво изнесува околу 22,6% од вкупно посечената дрвна маса, а околу 66,7% е огревно дрво. Во споредба со предвидувањата со шумскостопанските основи индустриско-техничкото дрво заостанува за 1,4%.

Општо може да се заклучи дека искористувањето на дрвната маса, како по обем, така и по квалитет, е под објективните можности што во овие услови ги дава постојниот шумски фонд.

За одбележување е дека организациите што стопанисуваат со шумите во своето работење не се организирале за целосно користење на производите што ги даваат шумите. Досега ориентацијата била главно на користење на дрвната маса. Меѓутоа, занемарено е користењето на другите, таканаречени второстепени шумски производи што ги даваат шумите и шумските земјишта како лековити и ароматични растенија, шумски плодови и друго, иако овие производи претставуваат значаен економски интерес и се барани на домашниот и надворешниот пазар.

Поради неорганизираноста на организациите што стопанисуваат со шумите за користење на второстепените шумски производи, во сегашната практика е присутно неорганизирано и стихийно собирање и откуп на овие производи, кое може негативно да се одрази врз опстанокот на одредени биоценози и видови растенија и животни.

Можностите за користење второстепени шумски производи се мошне поголеми отколку што тоа се врши во сегашните услови. Напорите кои се чинат последниве години од некои шумски стопанства за поорганизирано користење на овие производи се сè уште почетнички, иако се постигнуваат и добри резултати.

Во нашата шумарска практика обновата на шумите се врши предимно по природен пат, со релативно добар успех. Меѓутоа, за што сигурна обнова, како и заради збогатување на шумите со повредни видови дрвја, во прв ред четинарски и благородни видови и преведување на изданковите шуми во повисока форма на стопанисување, се применува и вештачка обнова во шумите со пошумување на сечишта и голини во шума.

Обемот на пошумувањето во шуми, предвиден со шумско-стопанските основи, не се извршува во целост. Меѓутоа, обемот на извршеното пошумување во шума е во корелација со извршените годишни сечи. Ова значи дека извршувањето на пошумувањето во шума е во одредена зависност од извршувањето на сечите. До колку сечите се остваруваат во поголем обем ќе се создаваат и услови за поголем обем на пошумување во шума.

Во системот на мерките за одгледување на шумите од особено значење се и проредите, од кои се формира и дел од етатот за сеча. Засега нивната реализација е мошне мала и во однос на предвидувањата со шумскостопанските основи изнесува 33%. Причината за ваквата реализација на проредите се бара, главно, во поголемите производствени трошоци во однос на вредноста на производите што се добиваат од проредите.

За обновување, одгледување и превентивна заштита на шумите од растителни болести и штетници, таканаречени средства за регенерација на шумите, обезбедуваат организациите што стопанисуваат со шумите од сопствените приходи што е обврска од Законот за шумите. Во последниве три години за оваа намена се насочени околу 138 милиони динари, или просечно годишно околу 46 милиони динари.

Треба да се одбележи дека средствата за регенерација на шумите се недоволни за извршување на сите потребни мерки. Со овие средства всушност се обезбедува само минимумот за одржување на постојниот шумски фонд, додека потребите се мошне поголеми, посебно ако се има предвид потребата од мелиорација на слабо квалитетните нискостеблени и деградирани шуми и шикари кои зафаќаат 70% од вкупната површина на шуми во СР Македонија.

Програмата за пошумување на голините засега се остварува мошне успешно, иако се наидува на тешкотии особено во однос на решавањето на прашањето за утврдување и издвојување на површини за пошумување. Последниве години динамиката на пошумување е знатно забрзана и годишно се остварува на околу 10.000 ха. Се настојува, заклучно со 1985 година, да се остварува визијата утврдена со Долгорочната програма за мелиорација на голините во СР Македонија до 2000. година, која предвидува 94.000 ха. Досега се пошумени, вклучително и 1983 година, околу 75.000 ха.

Во стопанисувањето со шумите, покрај субјективните моменти, присутни се и проблеми кои објективно оневозможуваат нормално работење и развој на шумарството. Побитни проблеми се: отвореноста на шумите со шумски комуникации, опременоста со механизација, работна сила, инвестициони вложувања, како и други општи тешкотии.

Постојната мрежа на шумски комуникации не ги задоволува условите за нормално стопанисување со шумите ниту по капацитет, ниту по квалитет. Отвореноста на шумите изнесува 4 км./1.000 ха шума, што во споредба со југословенскиот просек заостанува со 3,7 км./1000 ха шума. Изградените шумски

патишта се од мошне слаб квалитет, при патишта, без тврда подлога, кои може да се користат само сезонски, во суви услови.

Механизираноста на работите во шумарството е на мошне ниско ниво. Особено е слабо механизирана фазата дотур и привлекување на шумски сортименти до стовариштата во шума. Во оваа фаза се користи главно анимална запрега, поради што се отежнува и поскапува производството.

Работната сила во непосредното производство претставува клучен проблем. Интересот за вработување во шумарството е мошне мал, а е присутно и одлевање на постојната работна сила. За одредени фази на работа (сеча и дотур) работната сила се обезбедува и тоа, недоволно, од други републики, претежно сезонски, која се занимава и со земјоделски активности на сопствените имоти, што мошне негативно се одразува врз редовното и целосно извршување на производствените задачи во шумарството. Причина за оваа, главно, се неповолните работни и животни услови на работниците во шума (сместување, превоз, исхрана и др.) при наличност на ниски лични доходи и тешка физичка работа.

Како резултат на неповолните услови во шума (сместување, превоз, исхрана и слично) постојат одредени проблеми и во посоодветното користење на инженерско-техничкиот кадар во процесот на непосредното шумско производство. Иако скоро во сите организации што стопанисуваат со шуми има доволен број шумарски инженери и техничари, сè уште е присутно сечата и изработката на шумските сортименти да се препуштени на контрола на приучени помошно-технички работници (манипуланти, чувари на шуми и сл.).

Инвестиционите вложувања во шумарството се мошне мали. Тие последниве години скоро и не постојат, со исклучок на вложувањата за пошумување на голините, како и на сопствени средства на организациите што стопанисуваат со шумите, кои се законска обврска за регенерација на шумите и дел сопствени средства за градба на патишта што, секако, се недоволни.

Општите проблеми на недостигот на гориво, погонски масла, резервни делови, моторни пили, гуми и друго, мошне неповолно се одразуваа врз шумското производство. Набавката на некои од овие производи е условена со девизни средства, со кои шумарството, поради ограничениот извоз на шумски сортименти, не располага.

Накусо изнесените состојби и проблеми во шумарството јасно укажуваат на широкиот простор за дејствување и преземање активности за искористување на потенцијалите на шумскиот фонд и шумското земјиште и за остварување подинамичен развој на шумарството, а со тоа значаен придонес во економската стабилизација на нашата земја. Во склоп на ова треба да се акцентираат некои поважни и основни задачи и активности на дејствување:

1. — Шумскостопанските основи и натаму ќе останат како база за стопанисување со шумите. Во нив, по објективно со-

гледаните состојби на шумскиот фонд и потенцијалните можности на шумското земјиште, а врз база на современи научни достигнуања, треба да се утврдуваат насоки за идното стопанисување кои ќе нудат порационално користење и подобрување на шумите. Во таа смисла сите фактори треба со поголема одговорност да се ангажираат за квалитетно подобрување на шумско-стопанските основи, користејќи тимска изработка од различни специјалности на шумската струка.

2. — Почитувајќи ги определбите од шумскостопанските основи треба да се настојува за максимално користење на можностите што ги дава постојниот шумски фонд. Во сегашната општа положба, а посебно во сегашната енергетска криза, се наметнува како императив целосно користење на можниот обем на сеча, кој во сегашни услови се користи само со околу 60%. Со искористувањето на можниот обем за сеча во целост, ќе се зголеми сечата од 760.000 m³ на 1,27 мил. m³, со што ќе се овозможи поголемо количество суровина за дрвната индустрија, која недоволно ги користи инсталираните капацитети, и поголемо количество на огревно дрво, како супституција на други видови енергија (нафта, струја, плин) од кои нашата република има недостиг.

3. — Напорите треба да се насочат и кон порационално користење на исечената дрвна маса. Затоа треба со поголема стручна одговорност да се настојува за што поправилно соборување на стеблата при сечата, за поквалитетно кроење при изработката на шумските сортименти, во манипулацијата, особено со повредните шумски сортименти, за да се зачува нивниот квалитет.

На овој план постојат резерви кои може да се остварат со посоодветни контакти, односно и договарање за асортиманот меѓу шумарството и дрвната индустрија.

4. — Покрај целосното и рационално користење на дрвната маса предвидена за сеча, организациите што стопанисуваат со шуми и другите фактори треба особено да настојуваат на организирањето и користењето до максимум на второстепените шумски производи (лековити и ароматични растенија, шумски плодови и други производи) што ги дава шумата, а се од интерес за пазарот. Оваа ориентација е особено важна затоа што за овие производи постои интерес на надворешни пазар и може да се остварат значајни девизни средства.

5. — Постојано треба да се одржува корелација на сечите и мерките на обновата и одгледувањето на шумите. Треба да се настојува на позначителен обем на обнова со вештачко пошумување со четинари и благородни видови лисјари, со цел да се врши квалитетно подобрување на структурата на шумскиот фонд и зголемување на прирастот и приносот. Со поцелосното извршување на сечите, всушност, ќе се овозможи и подинамично извршување на вештачкото пошумување во шумите, а со тоа и подинамично позитивно менување на состојбите во шумите.

6. — Покрај интервенциите со вештачкото пошумување во шума, одгледните мерки — проредите, треба да бидат окосница

во подобрување на структурните и приносните можности на шумите. Општо е познато дека покрај ова проредите имаат и мошне важно влијание во формирањето на обемот на сечата — етатот. Во зависност од редовноста и квалитетот на извршување на проредите, обемот за сеча од прореди може да учествува и до 40% во вкупниот обем за сеча. Затоа во наредниот период тие треба да се извршуваат во многу поголем обем. Се смета дека сегашната конјunktura на огревното дрво може значително да ја забрза динамиката на вршењето на проредите.

7. — Во натамошниот развој на шумарството од особено значење е зафаќањето во поголем обем со мелиорација на некавалитетните изданкови, деградирани шуми и шикари кои зафаќаат околу 70% од вкупната површина на шумите во Републикава. Целта е да се зголеми користењето на потенцијалите на големиот простор што го зафаќаат сега овие шуми со мошне мала продукција на дрвна маса, односно да се зголеми продукцијата на дрвна маса и да се подобра општо корисните функции на овие шуми.

Со оглед на општествениот интерес и подалечен перспективен карактер на вложувањата за мелиорации на шумите, ќе треба да се обезбедат и дополнителни средства од општествено-политичките заедници. Решавањето на овој проблем ќе биде предмет на посебна програма што ќе треба да ја усвои Собранието на СР Македонија.

8. — Работите на пошумувањето на голините ќе треба да продолжат и понатаму, иако се смета дека заклучно со 1985 година ќе се реализираат предвидувањата на Долгорочната програма за мелиорации во обем од 94.000 ха. Планот за просторно уредување на СР Македонија предвидува пошумување на околу 220.000 ха па, според тоа, во натамошниот период претстои продолжување на работите врз пошумување на голини, минимум со постојната динамика.

9. — Паралелно со одвивањето на напред изнесените задачи и активности, а заради нивно целосно остварување, во шумарството ќе треба да се преземаат мерки и активности за решавање на проблемите кои се од витално значење за менување на сегашните состојби. Во оваа смисла ќе треба да се настојува за успешно решавање, главно, на следното:

9а. — да забрза динамиката за изградба на шумски патишта, при што да се посвети посебно внимание на квалитетот на патиштата за да се создадат услови за нивно поголемо и понеограничено користење.

9б. — да забрза динамиката на воведување соодветна механизација во сите фази на работа во стопанисувањето со шумите, а особено во фазата дотур и привлекување на шумските сортименти до стовариштата во шума. Со ова треба да се зголеми продуктивноста во работењето и да се хуманизираат работите во шумарството.

9в. — да се настојува на обезбедување постојана и квалификувана работна сила во сите фази на шумското производство.

За таа цел што побрзо да се создаваат подобри животни и работни услови, услови за стручно усовршување како и да се подобрат личните доходи.

9г. — стручните кадри во организациите што стопанисуваат со шумите што поодговорно и што понепосредно да се ангажираат во процесите на шумското производство и да станат носителите на современите технолошки процеси. За нивно успешно работење да се овозможува постојано усовршување и збогатување со современи стручни познавања.

9д. — да се овозможат соодветни инвестициони вложувања од сите непосредно или посредно заинтересирани за развојот на шумарството, односно за шумското производство. При ова треба да се користат формите на самоуправно спогодување, доходовно поврзување, како и други позитивни форми присутни во нашиот општествено-економски живот.

9ф. — во сообразност со општите услови, да се овозможи организациите што стопанисуваат со шумите да го решаваат проблемот на недостиг одредени средства за работа, репроматеријали, делови, гуми и слично.

10. — во севкупните активности за подготовка, изработка и остварување на програмите за долгорочната економска стабилизација во шумарството, до максимум да се ангажираат сите стручни потенцијали, кои со своите познавања и искуства ќе придонесат за што побрзо и поголем успех.

Треба да се спомне дека изнесените согледувања на задачите и активностите кои треба да се извршуваат во шумарството во склоп на Долгорочната програма за економска стабилизација, се во согласност и со заклучоците на соборите на здружениот труд и на општините на Собранието на СР Македонија, донесени при разгледувањето на „Информацијата за извршување на сечите и шумскоодгледните работи, со осврт врз проблемите во стопанисувањето со шумите“, на седниците одржани во октомври 1983 година.

Со изнесените согледувања за шумарството во Долгорочната програма за економска стабилизација не се исцрпуваат сите задачи и активности кои треба да се извршуваат во натамошното работење. Всушност, се изнесени само некои кои се смета дека се основни за развојот на шумарството, а практиката ќе издиференцира и многу други интересни проблеми и задачи кои ќе треба да се решаваат и и спроведуваат во живот и кои ќе придонесат во натамошниот развој, а и во економската стабилизација во шумарството и воопшто, во земјата.